

ВІКТИМ БЛЕЙМІНГ У КОНТЕКСТІ КРИМІНОЛОГІЇ: ПРИРОДА, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Вступ. У сучасному суспільстві, попри активну боротьбу за права людини та протидію насильству, все ще існує стійка тенденція перекладання відповідальності за злочин або інцидент на саму жертву. Це явище має назву віктим блеймінг (англ. victim blaming) і є предметом глибокого аналізу в кримінології, соціології, психології та праві.

Кримінологія як наука вивчає злочинність не лише з позиції правопорушника, а й з огляду на особу жертви, її поведінку, обставини, що могли сприяти вчиненню злочину. Саме таким дослідженням присвячені праці з віктимології. Проте вивчення віктимності не повинно перетворюватися на спробу виправдати злочин або перекласти провину на постраждалого. Саме тут виникає необхідність чіткого розмежування між кримінологічним аналізом віктимної поведінки та небезпечною суспільною практикою віктим блеймінгу.

Ця стаття має на меті глибше розкрити суть явища віктим блеймінгу з точки зору кримінології, дослідити його історичні корені, сучасні прояви, психологічні наслідки для жертв та запропонувати шляхи подолання цієї проблеми в суспільстві.

Тема віктим блеймінгу є важливим аспектом кримінологічних досліджень, адже вона пов'язана з комплексними взаємодіями між жертвою, злочинцем і суспільством. Ряд кримінологів розглядали це явище з різних точок зору, включаючи питання стереотипів, гендерних ролей, соціальних норм і культурних умов.

В українській кримінологічній спільноті поняттю віктим блеймінгу не приділено достатньої уваги. На сьогоднішній день у роз-

гляді такого поняття ми маємо спиратись на фундамент зарубіжних досліджень. Серед основних дослідників, що вивчали віктим блеймінг, виділяються: Мартін Вертхейм – один із перших кримінологів, який звернув увагу на те, як суспільство часто виправдовує агресора, звинувачуючи жертву за її поведінку або зовнішній вигляд. Вертхейм розглядав механізми, які дозволяють суспільству сприймати насильство як менш серйозне, коли жертва «сама винна» у тому, що сталося; Генрі Шнайдер – кримінолог, який досліджував роль соціальних структур у створенні умов для віктим блеймінгу. Він наголошував на тому, що соціальні та культурні установки можуть сприяти формуванню ідеї, що жертва певним чином «спровокувала» насильство; Джон Лей – автор досліджень, що стосуються віктимності, який виділяв категорії осіб, які найбільше схильні до віктим блеймінгу. Лей наголошував на важливості вивчення не лише жертв, а й тих соціальних та культурних механізмів, що сприяють сприйняттю їх як «винних»; Маргарет Мельдруг – кримінолог, яка провела численні дослідження з аналізу віктим блеймінгу в контексті сексуального насильства. Вона досліджувала, як суспільство не тільки звинувачує жертв сексуальних злочинів, а й часто виправдовує кривдників, коли ті стверджують, що «жертва сама провокувала» насильство.

Ці дослідження допомагають зрозуміти, чому і як з'являється віктим блеймінг в суспільстві, а також надають цінні рекомендації для розробки стратегій боротьби з цією проблемою. Для дослідження теми віктим

блеймінгу і його розповсюдження в українському суспільстві слід звертатись до праць зазначених науковців, та, аналізуючи їх досвід, створювати власні програми для запобігання віктим блеймінгу в Україні.

Термін віктим блеймінг походить від англійського виразу *victim blaming*, що буквально означає «звинувачення жертви». Це соціальний феномен, при якому жертву злочину або насильства звинувачують у тому, що з нею сталося, зазвичай за її поведінку, зовнішній вигляд або інші чинники, які нібито могли «спровокувати» агресора. Віктим блеймінг не лише зменшує відповідальність злочинця, а й створює негативні стереотипи щодо жертви [1].

Віктим блеймінг можна охарактеризувати як психологічний механізм захисту для сторонніх спостерігачів, які намагаються знайти спосіб пояснити або виправдати насильство або злочин. Вони можуть перекладати відповідальність на жертву, аби уникнути реальної можливості того, що подібні події можуть трапитися з будь-ким у суспільстві.

З точки зору кримінології віктим блеймінг є важливим аспектом, оскільки він впливає на ставлення до жертв злочинів (якщо суспільство схильне звинувачувати жертв, це може знизити кількість людей, які звертаються за допомогою до правоохоронних органів), вносить зміни в поведінку правопорушників (віктим блеймінг може сприяти формуванню у правопорушників відчуття безкарності, коли вони бачать, що навіть якщо їх вчинок буде розкритий, суспільство знайде спосіб виправдати їхні дії) та змінює правову практику (в судовій системі може виникати тенденція звинувачувати жертву, що ускладнює процес захисту її прав) [2].

Історично віктим блеймінг почав привертати увагу кримінологів ще на початку ХХ століття. Перші роботи в цьому напрямі з'явилися в рамках вивчення віктимології – науки, яка займається вивченням жертв злочинів. Ранні дослідження цієї теми фокусувалися на вивченні жертв і їхньої поведінки, що могла б сприяти вчиненню злочину.

До сьогоднішніх днів поняття віктим блеймінгу пройшло три етапи переосмислення та розвитку:

– початок ХХ століття – виникнення віктимології. У період між двома світовими війнами кримінологи почали приділяти увагу не тільки злочинцю, а й жертві. Перші дослідження в цій галузі, зокрема роботи нідерландського кримінолога Ламбертуса Ван дер Хейдена, розглядали роль жертви в злочинному процесі. Він відзначав, що жертви можуть не тільки зазнавати злочину, а й певним чином «спровокувати» його;

– 1970-1980-ті роки – формування віктим блеймінгу. У 1970-х роках ідеї, пов'язані з віктим блеймінгом, почали активно обговорюватися в контексті соціальних теорій. Вільям Вайт в своїй роботі «*The Social Origins of Crime*» (1977) підкреслював важливість соціальних ролей та гендерних стереотипів у формуванні звинувачень на адресу жертв. Водночас теорія віктим блеймінгу стала активно розвиватися у сфері сексуального насильства, зокрема завдяки роботам кримінолога Мері Кос;

– 1990-ті роки – підвищення уваги до прав жертв. На початку 1990-х років у зв'язку з глобальними змінами в правовій системі та суспільних рухах за права жінок та меншин, питання віктим блеймінгу стали об'єктом критики. Більше уваги стало приділятися тому, як культура звинувачує жертв, зокрема в сексуальних злочинах. Це знайшло відображення в роботах американських кримінологів та психологів, зокрема Кетрин Джослін та Лаури Браун, які досліджували психологічний аспект цього явища [3].

Протягом ХХ століття кримінологія поступово переходила від аналізу поведінки жертви до вивчення соціальних і культурних умов, що сприяють перекладанню вини на жертву. На сучасному етапі цей напрямок вже включає в себе не лише кримінологічний, а й психологічний, соціологічний та правовий аспекти.

Віктим блеймінг може проявлятися в різних формах і контекстах. Він може бути як

очевидним, так і прихованим, зокрема через підсвідомі соціальні стереотипи та культурні норми. У кримінології важливо розглядати не тільки явні прояви цього явища, а й більш тонкі, які можуть бути важче виявити, але не менш шкідливі для жертв.

У сітовій кримінології і віктимінології сформувались основні форми віктим блеймінгу, такі як гендерний, віктим блеймінг у контексті домашнього насильства, віктим блеймінг в кримінальних справах щодо пограбувань або інших злочинів, віктим блеймінг у контексті наркозлочинності та незаконних діяльностей [2].

Гендерний віктим блеймінг – один з найбільш виразних проявів віктим блеймінгу, який спостерігається у випадках сексуального насильства. Чимало культурних стереотипів, що існують у суспільстві, сприяють перекладу вини на жінок, які стають жертвами сексуальних злочинів. Приклади таких звинувачень включають: «Вона сама винна, бо носила провокаційний одяг»; «Вона сама спровокувала насильство, бо була надто п'яною або сексуально доступною». [4]

Віктим блеймінг у контексті домашнього насильства. У випадках домашнього насильства часто спостерігається практична реалізація віктим блеймінгу, коли жертви – зазвичай жінки – звинувачуються у тому, що вони «самі провокують» насильство своєю поведінкою: «Якби вона не дратувала його, нічого б не сталося»; «Вона терпіла його поведінку, ось і результат». [5]

Віктим блеймінг в кримінальних справах щодо пограбувань або інших злочинів. У випадках, коли люди стають жертвами пограбувань чи вуличного насильства, часто застосовуються стереотипи, які пов'язують жертву з її особистісними характеристиками: «Він сам винен, що йшов через цей район»; «Вона була сама, отже, приречена себе на пограбування». [6]

Віктим блеймінг у контексті наркозлочинності та незаконних діяльностей. У випадках, коли жертва стає частиною криміналь-

них ситуацій, наприклад, через вживання наркотиків або участь у незаконній діяльності, часто можна зустріти звинувачення на її адресу за «необачність» або «слабкість»: «Він сам винен, що потрапив у таке середовище»; «Якби вона не була такою залежною, нічого б не сталося». [7]

Також віктим блеймінг знайшов своє відображення у двох стереотипних формах:

– мовні стереотипи. Слова і фрази, що використовуються в медіа або в судових процесах, можуть створювати образ жертви як винної. Наприклад, опис насильства через терміни, які надають жертві частину відповідальності за ситуацію;

– звинувачення в «недостатній опірності». У деяких випадках навіть за очевидного злочину, жертву можуть запитувати про її реакцію, порівнюючи її здатність чинити опір і «провокувати» агресора. Це частий випадок у судових процесах за сексуальні злочини.

Віктим блеймінг не виникає на порожньому місці. Це явище обумовлене цілим рядом соціальних, психологічних і культурних чинників, що взаємодіють між собою, створюючи середовище, в якому жертви злочинів часто звинувачуються у власному стражданні. Розуміння цих причин є важливим для того, щоб побудувати стратегії боротьби з віктим блеймінгом і мінімізувати його шкідливі наслідки.

Першою, основоутворюючою детермінантою виникнення віктим блеймінгу є психологічний механізм захисту. Один із найпоширеніших психологічних механізмів, що лежать в основі віктим блеймінгу, – це когнітивне упередження. Люди мають схильність спрощувати ситуації та знаходити способи пояснити трагедії таким чином, щоб це допомогло зберегти їхнє відчуття безпеки і контролю. У свою чергу когнітивне упередження знаходить відображення у захисному упередженні та загальній несправедливості.

Захисне упередження – це схильність перекладати відповідальність на жертву, аби зберегти переконання, що «це не може статися зі мною». Такий механізм дозволяє людям уни-

кати думки, що вони можуть стати жертвами насильства або злочину, тому жертва часто виглядає як «винна» через свої дії чи поведінку.

Загальна несправедливість – теорія, що стосується переконання у справедливому світі, пояснює, чому люди часто перекладають відповідальність на жертв. Вона ґрунтується на ідеї, що кожен отримує те, що заслуговує, і якщо людина страждає, то це є її власною провиною. Такі переконання дозволяють зберегти відчуття справедливості в світі, де насильство виглядає як результат неправомірних вчинків жертви [8].

Другою детермінантою віктим блеймінгу є соціальні стереотипи та культурні норми. Культурні та соціальні норми відіграють ключову роль у формуванні віктим блеймінгу, особливо в контексті сексуальних злочинів і домашнього насильства. В суспільствах з патріархальними структурами роль жінки часто обмежується конкретними гендерними стереотипами, що сприяють виникненню віктим блеймінгу. У багатьох культурах існують уявлення про те, як повинна поводитися «правильна» жінка чи чоловік. Коли ці норми порушуються (наприклад, коли жінка носить короткий одяг або вживає алкоголь), суспільство може сприймати її як «винну» у тому, що стала жертвою насильства. Аналогічно, стереотипи щодо «чоловічої агресії» можуть дозволяти виправдовувати насильство, перекладаючи частину провини на жертву. Також у багатьох суспільствах жінки часто піддаються об'єктивації через сексуальні стереотипи, що приводить до ситуацій, де їхня жертва сексуального насильства інтерпретується як «виправдана» їхньою поведінкою або виглядом. Тому сексуальне насильство може бути частково виправдано цими соціальними уявленнями про провокативність [2].

Також до детермінант виникнення віктим блеймінгу слід віднести мас-медіа. Мас-медіа, а саме новини, телешоу та фільми, також можуть сприяти розвитку віктим блеймінгу, формуючи певні уявлення про жертв. У багатьох випадках медіа висвітлюють злочини

через призму того, як жертва могла б уникнути насильства, якби поводитися по-іншому. Це проявляється у медійній об'єктивації жертв. В новинах часто підкреслюється, чому жертва «поводила себе так» або «вчинила те», що призвело до злочину. Це допомагає суспільству створити уявлення, що жертва сама винна у тому, що сталося. Наприклад, повідомлення про сексуальні злочини часто включають деталі про поведінку жертви, що дає можливість виправдати злочинця. Також надмірне висвітлення насильства в культурі. Кіно, телебачення та музика часто зображують насильство як щось природне, що може відбуватися в повсякденному житті. Це створює уявлення, що насильство – це нормальне явище, яке часто виникає через провокацію з боку жертви [2].

Правова система, хоча й покликана захищати права жертв, інколи також може посилювати віктим блеймінг через певні практики. Особливо це стосується ситуацій, де жертви мають меншу соціальну позицію (наприклад, жінки, представники меншин, люди з низьким соціально-економічним статусом). В судовому процесі адвокати часто можуть ставити питання, що сприяють віктим блеймінгу. Наприклад, в справах про сексуальні злочини жертва може бути запитана, чи не провокувала вона злочинця своїми діями, словами чи виглядом. Правоохоронні органи і суди інколи не надають достатньо підтримки жертвам, а також можуть недооцінювати серйозність ситуації, коли справа стосується невинних або неадекватних жертв, через що не сприяють належному розслідуванню або протидії віктим блеймінгу [2].

Віктим блеймінг має серйозні психологічні та соціальні наслідки, як для жертв, так і для суспільства в цілому. Погіршення психічного здоров'я, соціальна ізоляція та повторні жертви насильства – лише деякі з наслідків, які можуть виникати внаслідок звинувачення жертви у власному стражданні. Окрім того, віктим блеймінг може перешкоджати жертвам звертатися за допомогою і шукати справедливості, що лише погіршує їхнє становище.

Основними наслідками віктим блеймінгу для жертв є психологічні. Жертви, яких звинувачують у злочині або у спровокуванні насильства, часто переживають сильний емоційний стрес, що може призвести до серйозних психологічних проблем, таких як:

- тривожність і депресія. Почуття вини, яке виникає через віктим блеймінг, може призвести до хронічної тривожності, депресії та низької самооцінки. Жертви можуть відчувати, що вони не заслуговують на підтримку або захист, що тільки посилює їхнє відчуття безпорадності;

- посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Віктим блеймінг може посилити наслідки травматичного досвіду. Якщо жертва злочину постійно чує звинувачення на свою адресу, це може привести до хронічного стресу, що ускладнює процес одужання після пережитого насильства;

- ізоляція. Жертви, яких звинувачують, можуть відчувати страх і сором, що веде до ізоляції від суспільства. Вони можуть уникати звернення за медичною допомогою, не шукати підтримки або навіть відмовлятися від судового переслідування злочинця, оскільки бояться бути ще більше звинуваченими [3].

На ряду з психологічними наслідками для жертв виступають також соціальні наслідки віктим блеймінгу. Віктим блеймінг не лише впливає на індивідуальне психічне здоров'я жертв, але й має руйнівний ефект на соціальну тканину суспільства. По-перше, у жертв знижується довіра до правосуддя. Коли жертви звинувачуються, це може призвести до втрати довіри до правоохоронних органів і судової системи. Люди можуть відчувати, що їхні права не будуть захищені, і тому не звертаються до влади за допомогою або правосуддям. Це створює враження, що правосуддя не є справедливим, а насильство може залишитися безкарним. По-друге, погіршуються соціальні стосунки і розривається соціальний зв'язок. Віктим блеймінг може також призвести до того, що суспільство загалом почне ставитися до жертв із презирством або

байдужістю. Це не тільки віддаляє жертв від підтримки, але й утворює соціальні стереотипи, які можуть бути використані для обґрунтування насильства в майбутньому. По-третє, встановлюється нормалізація насильства. Коли віктим блеймінг стає частиною культури, це може привести до нормалізації насильства в суспільстві. Це створює відчуття, що насильство є частиною повсякденного життя, а жертви повинні взяти на себе відповідальність за те, що сталося, що дозволяє злочинцям уникати відповідальності [4].

Звинувачення жертви має також значний вплив на мовні практики і медіа-репрезентацію злочинів. Погіршення ситуації можна спостерігати, коли медіа та публікації, замість того, щоб фокусуватися на винуватості злочинця, зосереджуються на аналізі поведінки жертви. У багатьох випадках медіа, висвітлюючи кримінальні справи, можуть використовувати терміни і мову, що підвищують рівень віктим блеймінгу. Наприклад, коментарі журналістів або поліцейських щодо того, що жертва сама спровокувала насильство, можуть посилити стереотипи і обтяжити жертву. В кінематографі та телебаченні часто показують персонажів, які спровокували насильство своєю поведінкою. Це зображення може сприяти розвитку стереотипів і сприяти суспільному прийняттю ідеї віктим блеймінгу [4].

Боротьба та запобігання віктим блеймінгу є важливою складовою процесу забезпечення прав і свобод жертв злочинів та досягнення справедливості. Цей процес включає не тільки юридичні та інституційні заходи, а й культурні та освітні ініціативи, спрямовані на зміну соціальних уявлень та стереотипів. Важливо зазначити, що для досягнення ефективних результатів у боротьбі з віктим блеймінгом необхідна комплексна і багаторівнева стратегія.

Одним із ключових інструментів боротьби з віктим блеймінгом є просвітницька робота, яка допомагає змінити ставлення до жертв злочинів у суспільстві. Створення культурної свідомості та підвищення рівня обізнаності

серед громадян можуть допомогти зменшити чисельність випадків віктим блеймінгу.

Основними інструментами для створення культурної свідомості та підвищення рівня обізнаності серед громадян можуть бути:

- впровадження освітніх програм та тренінгів у школах, університетах та в рамках громадських організацій. Ці тренінги та кампанії мають інформувати про насильство, гендерні стереотипи та психологічні наслідки віктим блеймінгу. Це допоможе учасникам сформулювати більш здорові уявлення про взаємодію між жертвами і злочинцями та зрозуміти, чому жертви не повинні бути звинуваченими;

- впровадження додаткового навчання правоохоронців та суддів. Правоохоронні органи та судові органи відіграють важливу роль у боротьбі з віктим блеймінгом, тому важливо організовувати спеціалізовані курси та тренінги для них. Ці курси повинні включати практики з розпізнавання та зменшення віктим блеймінгу, а також підвищення чутливості до культурних, гендерних і соціальних контекстів злочинів [6].

Медіа мають великий вплив на формування ставлення до жертв, тому зміна медійних практик є важливою складовою боротьби з віктим блеймінгом.

Журналісти та медіа повинні дотримуватися етичних стандартів у висвітленні кримінальних справ. Наприклад, не варто публікувати інформацію про особисті деталі поведінки жертви, які не мають прямого відношення до справи. Це допоможе уникнути утиску жертв і зменшить ризик їхнього подальшого звинувачення.

Медіа-організації повинні вживати активних заходів, щоб підвищити свою відповідальність щодо контенту, який вони публікують. Це може включати запровадження спеціальних навчальних курсів для журналістів з етики висвітлення злочинів і травмуючих подій.

Медіа повинні активно працювати над руйнуванням стереотипів, які сприяють віктим блеймінгу. Замість того щоб описувати злочини через призму провини жертви, потрібно

фокусуватися на поведінці злочинця і його відповідальності [5].

У боротьбі з віктим блеймінгом важливо надавати жертвам підтримку, щоб вони могли відновити своє психічне і фізичне здоров'я. Це включає як індивідуальну психологічну допомогу, так і соціальну підтримку на рівні громад.

Жертви, які стали об'єктом віктим блеймінгу, часто відчують емоційну ізоляцію і сором. Психологічна підтримка в таких ситуаціях допомагає жертвам відновити впевненість у собі та усвідомити, що вони не несуть відповідальності за вчинки інших людей. Багато організацій пропонують програми підтримки, зокрема консультації та терапію, що дозволяє жертвам пережити травму та рухатися далі.

Для жертв, яких звинувачують у злочинах проти них, надання правової допомоги є важливим елементом у боротьбі з віктим блеймінгом. Юристи повинні допомагати жертвам відстояти їхні права та звертати увагу на ті факти, які спростовують звинувачення. Важливо, щоб правозахисники не тільки допомагали в судовому процесі, а й забезпечували підтримку в процесі реабілітації.

Громадські організації, що спеціалізуються на захисті прав жертв насильства, можуть стати важливим ресурсом для підтримки та захисту. Це включає надання укриття, організацію зустрічей і груп підтримки, допомогу в пошуку роботи та відновленні соціальних зв'язків.

Законодавча реформа є важливим кроком на шляху до подолання віктим блеймінгу. Зміна правових норм і практик може суттєво зменшити рівень цього явища. Важливо, щоб закони, що стосуються насильства, чітко визначали права жертв і забезпечували покарання для тих, хто звинувачує жертв у їхньому стражданні. Такі закони повинні чітко вказувати на відсутність відповідальності жертви за злочин, що скоєно проти неї.

Поліцейські повинні бути належним чином підготовлені до роботи з жертвами насильства, зокрема для того, щоб зменшити ймовірність віктим блеймінгу в їхніх діях і словах.

Це може включати обов'язкові тренінги для правоохоронців, що зосереджуються на чутливості до питання насильства.

Висновки. Віктим блеймінг є складним соціальним явищем, яке значно впливає на жертв злочинів, перешкоджаючи їхньому відновленню та справедливому розгляду справ у правовій системі. Це явище виникає через взаємодію психологічних, культурних, соціальних та правових факторів і може мати серйозні наслідки як для індивідуумів, так і для суспільства в цілому. Враховуючи, що віктим блеймінг пов'язаний із численними стереотипами і упередженнями, боротьба з ним вимагає комплексного підходу, який включає освітні, соціальні, правові та культурні стратегії.

Звинувачення жертв у провині за те, що сталося, має серйозні психологічні наслідки. Жертви часто переживають глибокий емоційний стрес, депресію, тривожність та посттравматичний стресовий розлад. Це може призвести до соціальної ізоляції, втрати впевненості в собі і навіть до того, що вони не будуть звертатися за допомогою. Тому важливо створювати середовище, де жертви можуть відчувати підтримку і справедливість, а не додатковий сором і провину.

Віктим блеймінг також укорінюється в культурних і соціальних стереотипах, які підтримуються через мас-медіа, гендерні уявлення та соціальні норми. Це підвищує ймовірність того, що жертви, особливо жінки та представники соціальних меншин, будуть звинувачені в своєму стражданні. У суспільствах із патріархальними структурами або такими, що страждають від гендерної нерівності, це явище особливо поширене. Важливо розуміти, що кожна людина, незалежно від свого статевого чи соціального статусу, має право на захист і надання підтримки без звинувачень.

Мас-медіа та правова система відіграють значну роль у відтворенні або руйнуванні віктим блеймінгу. Погано сформульовані новини, що стосуються злочинів, часто зосереджують увагу на поведінці жертви, що

може призвести до додаткового звинувачення. Правоохоронні органи і судова система також можуть сприяти цьому явищу через неправильно сформульовані запитання або непрофесійне поводження з жертвами. Реформа медійних практик і покращення освіти в правозахисних установах є необхідними для зменшення випадків віктим блеймінгу.

Для боротьби з віктим блеймінгом необхідно впроваджувати багатогранні стратегії, зокрема:

- освітні програми для підвищення обізнаності про віктим блеймінг і його наслідки;
- реформа медіа для уникнення практик, що сприяють звинуваченню жертв;
- психологічна та правова підтримка для жертв злочинів, що дозволяє їм відновити свої права та впевненість;
- зміни в законодавстві та практиках правоохоронних органів, що гарантують належну увагу до жертв та захищають їхні права від неправомірних звинувачень.

Боротьба з віктим блеймінгом потребує співпраці між урядом, громадськими організаціями, медіа та іншими соціальними інститутами. Тільки спільними зусиллями можна змінити громадські уявлення та відстояти права жертв злочинів. Це включає не тільки правову допомогу та підтримку, а й культурні зміни, які допомагають сформувати більш гуманний і справедливий підхід до жертв.

Отже, віктим блеймінг – це серйозне соціальне явище, яке перешкоджає жертвам злочинів отримати необхідну підтримку та справедливість. Це явище має численні психологічні, соціальні та культурні наслідки, і боротьба з ним вимагає зусиль на багатьох рівнях: освітніх, правових, медійних та культурних. Важливо створювати середовище, де жертви не будуть звинувачені, а їхні права і безпека будуть захищені. Лише шляхом комплексного підходу, який включає зміни в правовій системі, освітні ініціативи та зміни в медіа-практиці, можна досягти значного зменшення віктим блеймінгу та побудувати справедливе і безпечне суспільство для всіх.

Анотація

У статті розглядається феномен віктим блеймінгу – перекладання відповідальності за злочин або насильницький інцидент на саму жертву. Акцентовано увагу на небезпеці такої суспільної практики, яка, попри прогрес у сфері захисту прав людини, залишається поширеною в сучасному світі. Аналіз явища здійснено крізь призму кримінології та віктимології, які досліджує не лише правопорушника, а й жертву, її поведінку та обставини злочину. Увага приділена необхідності чіткого розмежування між науковим підходом до вивчення віктимності та упередженим ставленням до постраждалих.

У роботі висвітлено історичні витоки віктим блеймінгу, сучасні прояви та його психологічні наслідки для жертв. Особлива увага приділяється впливу соціальних стереотипів, гендерних ролей і культурних норм на формування упередженого ставлення до постраждалих. Проаналізовано внесок зарубіжних вчених у дослідження даного явища та акцентовано увагу на недостатнє відображення проблеми в українській кримінології. Визначено, що в українському науковому просторі тематика віктим блеймінгу залишається малодослідженою, що створює потребу у ґрунтовному вивченні та адаптації світового досвіду. Особлива увага приділяється теорії справедливого світу та патріархальним уявленням, що сприяють перенесенню відповідальності за злочин із злочинця на жертву. Окреслено наслідки віктим блеймінгу для жертв, зокрема розвиток психологічних розладів (депресії, ПТСР), соціальну ізоляцію та зниження рівня звернення по допомогу. Наголошено на важливості розуміння природи віктим блеймінгу для ефективної протидії цьому явищу та захисту прав постраждалих. Проаналізовані причини та умови віктим блеймінгу.

Наголошено на важливості формування національної програми протидії віктим блеймінгу, що має базуватись на міждисциплінарному підході та сприяти підвищенню рівня обізнаності суспільства щодо відповідальності за підтримку стереотипів, які завдають шкоди жертвам злочинів.

Ключові слова: віктим блеймінг, жертва злочину, віктимологія, кримінологія, соціальні стереотипи, гендерні ролі, кримінальна відповідальність.

Kozachenko V.V. Victim Blaming in Criminology: Nature, Causes, and Consequences

Summary

The article examines the phenomenon of victim blaming – the act of shifting responsibility for a crime or violent incident onto the victim. Attention is drawn to the danger of this societal practice, which, despite progress in the field of human rights protection, remains widespread in today's world. The phenomenon is analysed through the lens of criminology and victimology, which study not only the offender but also the victim, their behaviour, and the circumstances of the crime. The article emphasises the importance of a clear distinction between a scientific approach to studying victimhood and a biased attitude toward victims.

The paper outlines the historical origins of victim blaming, its modern manifestations, and the psychological consequences for victims. Particular attention is paid to the influence of social stereotypes, gender roles, and cultural norms in shaping prejudiced attitudes. The contribution of foreign researchers to the study of this issue is analysed, with an emphasis on the insufficient representation of the problem in Ukrainian criminology. It is determined that victim blaming remains an underexplored topic in Ukrainian academic discourse, highlighting the need for in-depth study and adaptation of global research. Particular attention is given to the just world theory and patriarchal beliefs that contribute to shifting responsibility for a crime from the perpetrator to the victim. The consequences of victim blaming for victims are outlined, including the development of

psychological disorders (such as depression and PTSD), social isolation, and a decreased likelihood of seeking help. The importance of understanding the nature of victim blaming is emphasised as a prerequisite for effectively combating this phenomenon and protecting the rights of victims. The causes and conditions of victim blaming are analysed.

The article stresses the importance of developing a national strategy to counteract victim blaming, based on an interdisciplinary approach and aimed at raising public awareness of the responsibility for perpetuating stereotypes that harm victims of crime.

Key words: victim blaming, crime victim, victimology, criminology, social stereotypes, gender roles, criminal responsibility.

Список використаних джерел:

1. Wertheim M. W. Victimology and its influence on criminal law. *Criminal Justice Review*. 1977.
2. Schneider H. S. Victim blaming in the United States: The social construction of criminality. *Social Problems*. 1990.
3. Laub J. R. The role of victims in criminology. *American Journal of Sociology*. 1999.
4. Meldrum M. S. Sexual victimization and blame: A review of the literature. *Journal of Criminal Justice*. 2005.
5. Koss M. P. The social context of sexual assault. In: Figley C. R. (Ed.). *Trauma and its wake: The study and treatment of post-traumatic stress disorder*. New York : Brunner/Mazel, 1985.
6. Brownmiller S. *Against our will: Men, women, and rape*. New York : Simon & Schuster, 1975.
7. Dobash R. E., Dobash P. R. *Violence against wives: A case against the patriarchy*. New York : Free Press, 1979.
8. Walker L. E. *The battered woman*. New York : Harper & Row, 1979.